

ТЕМА VII

ТЕЗА АНТИТЕЗА СИНТЕЗА

Амазонка, Анђела Бубоња

ПОХВАЛА 12. БЕОКУЛИС-а: ЛИКОВНИ РАД

Прва београдска гимназија Београд

Ментор: проф. Марина Чудов

OGLEDALO

МИСИЈА НАУКЕ НИКОЛА ТЕСЛА

У данашње време има људи – песимиста који вам, са забринутим изразом на лицу, шапућу на уво да су се народи годинама тајно наоружавали, наоружали до зуба, и да ће једног дана да скоче један на другог и да се униште. Људи који говоре о тој напетости не знају за силе које стално раде, у тишини али неуморно – силе које говоре о миру. Дошло је до буђења оног широког филантропског духа који је, још у давним временима, зрачио из ученња племенитих реформатора и филозофа, оног духа који води људе у свим сферама и положајима да не раде толико за неку материјалну корист или накнаду – мада разум може и то да им налаже – колико више ради успеха, из задовољства што ће остварити нешто ради добра које тиме могу да учине другим људима. Људи су сада покренути напред, мотивисани дубоком љубављу према оном што уче, људи који стварају чуда, сваки у својој области рада, чија су главна тежња и задовољство прикупљање и ширење знања, људи који гледају далеко изнад земаљских ствари, чија застава је Узвишеност.

У свим тим унапређујућим својствима која карактеришу савремени интелектуални развој, електрицитет, тј. ширење науке о електрицитету било је моћан чинилац. Наука о електрицитету нам је открила праву природу светлости, дала нам је безброј помоћних апарата и прецизних инструмената и тиме огромно допринела тачности нашег знања. Наука о електрицитету нам је дала увид у дубље односе који постоје између различитих сила и појава и тако нас довела до потпунијег схватања природе и њених манифестација нашим чулима. Наука о електрицитету је, више од свега тога, својом фасцинацијом, својим наговештајима огромних остварења, чудесних могућности највише у филантропском смислу, потпомогла енергију ствараоца, јер где је то поље на којем би његове Богом дане моћи биле од веће користи свим људима него у то неистраженој, готово девичанској области где се, као у шумској тишини, хиљаде гласова одазивају на сваки позив.

Аутентичан стваралац је онај који нас надахњује вишим и племенитијим осећањима и учи нас да мрзимо сукоб и уништавање. Његово име...* и његова мисија је служење човечанству. Имамо инжењера, који премोшћује заливе и кланце и олакшава контакт и

хомогенизацију разнородних маса људске расе. Имамо механичара који долази са својим лепим справама за уштеду времена и енергије, који усавршава своју летелицу, не да би бацио врећу динамита на неки град или брод, него да олакша превоз и путовање. Имамо хемичара који отвара нове залихе средстава и чини да постојање буде при- јатније и сигурније. Имамо најзад електротехничара који шаље своје поруке мира свим деловима Земаљске кугле. Неће проћи много времена када ће они људи, који усмеравају своју инвентивност на проналажење брзометних топова, торпеда и других справа за разарање – уверавајући нас све време да је то за добро човечанства – не наилазећи на оне којима су потребне њихове одвратне справе, схватити да би, да су свој проналазачки талент користили у другим смеровима, могли да освоје много бољу награду. Тог дана чуће се свуда повик: доста са тим остацима варварства, толико лошим за напредак: дајте неустрашивом ратнику прилику да покаже храброст похвалнију од оне коју показује када, затрован жељом за победом, јуриша да уништи свог земљака. Дајте му да напорно ради дан и ноћ са малим изгледом на успех, а ипак непоколебљиво; нека се излаже опасностима истраживања висина у ваздуху и дубина мора; нека се храбро излаже исцрпљењу, врелини тропске пустиње и леду поларних области. Нека усмери своју енергију на уклањање општих опасности и непријатеља, ризика који су свуда око нас, који нас угрожавају у ваздуху који удишемо, у води коју пијемо и у храни коју једемо. Заиста је необично да ми, бића на највишем ступњу развоја на овом нашем свету, бића са толико огромним моћима мисли и дела, треба да апсолутно зависимо од милости наших невидљивих непријатеља, да не знамо да ли ће нам залогај хране или гутљај воде донети радост и живот или патњу и уништење. Модерно ратовање треба да буде с тим непријатељима, са бактериологом на челу и електрицитетом који чини неоцењиве услуге.

Ми смо сви били одушевљени посматрајући брзе гигантске кораци које је ових година прелазила наука о електрицитету, нарочито у Америци. Бел (Bell) са својим одличним проналаском који нам је омогућио да преносимо глас на велика растојања дубоко је утицао на наше комерцијалне и социјалне односе, па чак и на наш начин живота; Едисон, да није учинио ништа више од свог раног рада на осветљењу помоћу ужареног влакна, опет би доказао да је један од највећих добротвора века; Вестингхаус (Westinghouse), утемељитељ комерцијалног система наизменичних струја; Браш (Brush), велики пионир лучног осветљења; Томсон (Thomson) који нам је дао прву практичну машину за заваривање и који је, са изузетним смислом, допринео веома битно развоју више грана науке и привреде; Вестон (Weston) који је на свету био први у конструисању динамо-машина, а сада води у конструкцији електричних инструмената; Спрег

(Sprague), који је, са ретком енергијом савлађивао проблеме и обезбедио успех практичне електричне железнице, Ачесон (Acheson), Хол (Hall), Вилсон (Wilson) и други који су донели револуцију у гране привреде. Рад тих талентованих људи није завршен. Они и многи други раде неуморно на истраживању нових области и отварању неслућених и перспективних поља. Сваке недеље, ако не и сваког дана, сазнајемо о новом напредовању у некој неистраженој области, где при сваком кораку успех пријатељски позива и води радника ка тешким и све тежим задацима.

Између свих многих грана истраживања, многих грана привреде, нових и старих које се брзо шире, постоји једна која својом важношћу доминира над свима осталима – једна која је од највећег значаја за удобност и благостање, да не кажем егзистенцију човечанства, а то је електрични пренос енергије. Без обзира на то шта хоћемо да радимо, без обзира на то ка којим пољима усмеравамо наше напоре, зависимо од енергије. Нека наши економисти предложе економичније системе прављења и коришћења ресурса, нека наши законодавци створе паметније законе и уговоре, но та врста помоћи може да буде само привремена. Ако желимо да ослободимо од сиромаштва и беде, ако желимо да дамо сваком појединцу и који заслужује оно што је свима потребно за безбедну и удобну егзистенцију, изузев можда само оном који је нерадник својом вољом, морамо да имамо више машина, више енергије. Енергија је наш главни ослонац, примарни извор наших многостраних напора. Ако располажемо са довољно енергије, можемо да задовољимо већину наших жеља. Развој и богатство једног града, успех једне земље, прогрес целе људске расе, све то регулише енергија којом располажемо.

Погледајте победоносни наступ Британаца какав историја није забележила. Не рачунајући својства расе, они су свет освојили захваљујући угљу. Јер са угљем они производе њихово гвожђе; угаљ им даје светлост и топлоту, угаљ покреће точкове њихових безбројних предузећа и даје погон њиховој освајачкој флоти. Али, залихе се исцрпљују све више и више, трошкови рада су све скупљи и скупљи, а потржња се стално повећава. Сваком мора да буде јасно да се ускоро мора отворити нови извор залиха енергије или да се бар садашње методе морају битно побољшати. Велики добитак се очекује од економичнијег коришћења енергије угља сакупљеног у једној батерији; међутим, ако би постизање таквог резултата поздравили као велики успех, то ипак не би био толики напредак у смеру према коначној и трајној методи добијања енергије како то неки инжењери верују. Како због економичности тако и ради подобности, ми смо принуђени на усвајање општег система енергије коју дају централне станице, а за такве сврхе лепоте механичке производње електрицитета коришћењем енергије воде не могу да буду довољно истакнуте.

ОГЛЕДАЛО

Не смео да се одмарамо задовољни побољшањем парних машина или проналаском нових батерија, него морамо да развијамо средства за добијање енергије из складишта која су неисцрпна за вечна времена, да усавршавамо методе које не подразумевају потрошњу и растурње било ког материјала. На ту велику могућност, коју сам сагледао већ давно, концентрисао сам своје напоре током низа година и неколико срећних идеја које су ми пале на памет подстакле су ме да покушам да решим ове најтеже задатке. Напредовао сам и прошао фазу пуког убеђења, какво произлази из марљивог проучавања познатих чињеница, закључака и прорачуна. Зато што сигурно осећам да до реализације моје идеје више није остало много, имам потребу да истакнем једну важну чињеницу: пошто сам дуго проучавао могућности развоја, мислим на онај где машине на било ком месту на Земљи раде помоћу енергије из околине, налазим да чак под теоријски најбољим условима таква метода добијања енергије не може да буде једнака по економичности, једноставности и многим другим својствима методи по којој се механичка енергија воде која тече претвара у електричну енергију и ова се у облику струја врло високог напона преноси на велике удаљености. Отуда, под условом да можемо да користимо струје врло високог напона, водени ток нам нуди најповољније средство да добијемо енергију од Сунца довољну за наше жеље. Напредак на том пољу дао ми је наду да ћу видети испуњење једног од мојих најдражих снова, наиме, пренос енергије од станице до станице без употребе икакве жице за повезивање. Када тај сан буде остварен, постојаће и гаранција за сигурну и удобну егзистенцију свих, изузев оних који су највећи злочинци – нерадници по својој вољи, а не из нужде.

Никола Тесла

„Free pres”, 2. септембар 1900

ВЈЕСНИК ПОЈАВА КОЈЕ СТИЖУ

Први текст Димитрија Митриновића прочитао сам премлад, кад ми је било двадесетак година. Био сам фасциниран његовим надахнутим стилом и чудном модерношћу схватања, јер модерни-тет уопште и углавном не очекујем од овдашњих људи. Тада ми је Митриновић силовито ушао у ум, и отуд се ни до данас није иселио. Годинама послије првог сазнања да је постојао такав дух у свеопштој скучености балканских прилика – када се, природно, проширио и продубио дијапазон тема којима ћу се посвећивати – фасцинација мишљу Димитрија Митриновића није ослабила.

Митриновић је имао типичну контра-судбину, јер је имао изузетно мало тачака додира са средином у којој се родио. За њега се може рећи да је био репрезентативан примјер творца „антисредине”, јер се духовно обликовао упркос њој и њеном приземном, епском, гусларском духу. Прије неколико година се рекло да је његово дјело пола вијека било „прекривено тамом” (ни сада прилике нијесу томе ни мало склоније, ако нијесу горе), да је Митриновић занемарена величина. Он то није био, него јесте, и биће још ко зна колико дуго, можда заувјек. Његов опус је непротумачен и слабо познат у паланци на окрајку цивилизоване заједнице народа, јер јој изнутра не припада. То је стога што је Димитрије Митриновић можда једини грађанин свијета с ових тмурних простора који емитују само негације и сигнале разарања. Он је само у раном, младићком добу припадао своме племену и његовим илузијама и опасним тлапњама, али се брзо откинуо и припао већим и културним заједницама и океанским просторима. Дух спутан домаћом свеопштом тјескобом растао је искључиво у самом себи и књигама које је читао. Кад је имао двадесетосам година, заувјек је рекао збогом жалосно уском завичају, да му се никад, ни мртав, не врати. Крајњи његов духовни циљ била је Велика Британија и Лондон као њено метрополитско средиште, у сваком смислу. У тој индивидуалистичкој, грађанској култури разрастао се његов силан дух који осваја, његов свјетски отворени ум.

Димитрије Митриновић је по оцу Херцеговац, из села Доња Поплат недалеко од Стоца. Рођен је 21. октобра 1887. године, од мајке Видосаве из Новог Сада (од културне породице Добрин) и оца

Михајла, „домороца” који је, на наговор супруге, приватно завршио учитељску Школу. Мајчини видици су били много пространији, дух несразмјерно култивисанији, јер је била жена књиге и кул-туре у својој духовно развијеној породици. Драгоцјеност генетског пртљага понио је будући гениј много више од мајке него од оца. Очито је с очеве стране примио виолентност и морални активизам, па је у сопственој личности сједињавао и мирио особине префињеног свјетског естета, и „двојника” у њему који предводи активизмом и несмирљивошћу младе и неживљене расе. Кад му је мајка Видосава умрла, 1912. године (постоји свједочанство о томе колико га је то уздрмало и потресло, јер у писму пријатељу признаје да је њена смрт била „преужасна” и да га је „сасвим иставила из цен-тра”), породица се расула без тог живог центра, а отац му се поново оженио и изродио још петоро дјеце, уз шесторо из првог брака. Димитрије је матурирао 1907. године, у Мостару. У том граду био је вођ и први ауторитет омладине, а ту је развијена и његова склоност ка тајним удруживањима и завјереничком типу конспиративности која је, уосталом, све до данас одликовала званичну политику Београда. Тајност рада је, разумије се, привлачила младе и занесене умове који би нешто рушили, а из матице увезена „црнорукачка” стратегија подривања свих система је томе обилно ишла на руку. Готово је трагикомична фотографија из 1911. године – њу је коментарисао, 1975. године, велики хрватски сликар Марино Тартаља – на којој су ондашњи опасно грозничави „Југословени” из Загреба (међу њима и Аугустин Тин Ујевић, Љубо Визнер и Јеролим Мише), „изнад готово минијатурног револверчића”. Ту „југословенску” културну иницијативу карактерисао је Антун Густав Матош, 1911. године, као „јуриш барбара” на Европу (при том је нарочито оштро напао вајара Ивана Мештровића, тада још не „правог” Хрвата него унитаристичког, новог „Југословена”, као творца кипа „онога троглодита Краљевића Марка”). Занимљиво је то да је естетичка и критичка мисао младог „дуалиста” Митриновића потпуно стремилa европским хоризонтима, а политички дио његова бића је, још извјесно вријеме, био на Балкану, јер је Босна, ипак, била од Аустрије окупиран простор.

Да се очито види судбина Димитрија Митриновића у његовом брзом унутрашњем развоју, може о томе да посвједочи природа и исход његове бесмислене посјете Београду 1930. године, послије пуних шеснаест година свога странствовања. Позвао га је у госте злодух Југославије (на крају ће се видјети, и саме Србије, у чије је име успостављао интегралистички великосрпски пројект), краљ Александар Карађорђевић „Ујединитељ”, да му у Лондону помогне у учвршћивању тираније, политичке и културне, и асимилације у смјеру лажног „југословенства”. Тај паланчанин на пријестолу и примитивни шовинист није могао, позивајући Митриновића за

трпезу, ни да слути да то више није "онај" омладинац аписовског кова, него демократични Европљанин великог формата који се залагао за федерализам, децентрализацију „Југославије” и унутрашње јединство три Цркве. Ручак Митриновићев с краљем "Ослободиоцем" био је веома горак, и сирови монарх је наредио да му га „више не доводе”. Наравно, на самом дочеку у Београду је праћен великим, оркестрираним дворским публицитетом и врућом добродошлицом. Такође се разумије да је испраћен на ружан, домаћи начин – уз простачке увреде које су га утврдиле у увјерењу да он, такав, „код куће нема шта више да тражи”. Власти краља-диктатора су једва чекале да се Митриновић изгуби из Београда што прије, па да га онда непобједива паланка сложено прогласи непатриотом, шарлатаном и будалом. Умро је „у цик зоре”, 28. августа 1953, а сахрањен на лондонском гробљу Хајгејт, поред млађег брата Миливоја, "у гробу који је сам изабрао” за себе и своје, 1928. године.

Митиновић је већ 1912. године, природно, престао да се интересује за „национални рад” и агитаторство за ниске циљеве. Постао је свјестан колико се узалудно трошио за "општу ствар", увијек с погрешним и фаталним резултатима. Проширио је видик, јер више није подлезао племенским ускостима и нетрпељивостима према свему другачијем. Тада му је било двадесетпет година, а то је доба озбиљне, „самосазријевајуће зрелости” послје напипавања главног пута и правца. Привукла га је силно ширина британског духа, прогледао је на оба ока: фанатично је проучавао будизам, мистичке покрете, непрозирну Индију и њен дух, футуризам, модернизам. Заувијек је напустио своју провинцијску ларву у коју је био зачаурен. Дочекао га је свијет неограничености, и Велика Британија чију је културу и предводничку важност изузетно цијенио. Било је заувијек готово с незрелом племенском фазом и животом „путујућег пропагандиста” нечега у шта одавно није вјеровао. Минхен га је прије тога – послје Рима, Париза, Мадрида, Барселоне – довео до високих хоризоната. У њему је и упознао умјетничку групу „Плави јахач” и сликара Василија Кандинског, који је био фасциниран Митриновићевим авангардним духом потеклим из дубоке балканске провинције. Минхен је помогао Митриновићу да развије извијесне, још скучене, оквире сопственога бића, и коначно упути универзалности. Збацио је са себе, на одлучан начин, кошуљицу лажног југословенства под маскарним плаштом Велике Србије, дубоко разочаран у националистичку идеју. Осјетиће се изиграним у својим надањима у то „југословенство” и његови некадашњи пријатељи и саборци из омладинских дана, Тин Ујевић, Гађиновић, Черина и други проповједници утопистичког „југословенског јединства” као унитаризма прикривеног па потпуно демаскираног (о томе Предраг Палавестра пише : „Одлука да се више никада не врати у отаџбину била је, највероватније, изнуђена

оним снагам мржње, злобе и ниских страсти што су, као морална болест његовога народа, уништиле и понизиле многе племените идеје, вредне прегоаце и честите умове, унапред осуђене на пропаст само зато што су хтели да покрену мртво море успаваних савести и духовног примитивизма”). Митриновић је у Минхену видео да студенти „и Српства” уопште неће да уче од Њемаца како да постану културнији и еманципованији, државотворни и продуктивни, него се регулама свијета уче у кафанама („нек Вам је доста рећи да Грци и Бугари имају више ђачких амбиција и културне куриозности него наши људи”, жали се Митриновић на запуштеност свих „наших”, у писму пјеснику Велимиру Рајићу од 16. фебруара 1914). Раскид његов с племенским и паланачким менталитетом је био неизбјежан и потпун, трајан. Као да јавно напушта ларву у којој је био „преповијен”, Митриновић је у Минхену одржао предавање којим је, под насловом „Јуриш сутрашњице”, фасцинирао публику. Тиме је и симболично и заувјек оставио за собом статични, дремљиви и мртви свијет балкана и јучерашњице која се окаменила. Окружио се само интернационалистима, умјетницима и мислиоцима свијета као што су: Валтер Бењамин, Мартин Бубер, Василиј Кандински, Гершом Шолем, Аптон Синклер... С правом се истиче да му је све то морало изгледати као нека нова питагорејска школа, врста ренесансне академије највишег реда. У Минхену га је затекла и вијест о сулудом атентату Гаврила Принципа на живот аустријског надвојводе Франца Фердинанда у Сарајеву, 28. јуна 1914. године. Одмах је – изгледа, око 18. јула – напустио Минхен и отпутовао у Берлин. Можда је на то био наведен скривеним разлозима предострожности који су некадашњег агитатора и завјереника могли да доведу бар у „теоријску” везу с атентатом? На десетак дана се склонио у потсдамски љетњиковац имућних Јевреја Гуткиндових, све до објаве рата у Србији због њене умијешаности у убиство престолонаследника Аустрије. Из Њемачке је отпутовао у Лондон (у белгијској луци Остенде „ухватио” је, уочи самог почетка рата, један од посљедњих бродова који су преко Ламанша пловили ка Острву). Енглески публицист поријеклом из Чешке, Паул Селвер, овако је запамтио тадашњег Митриновића, новог усељеника у Енглеску: „Имао је обријану главу, црномањаст лик, тамно одијело и хипнотичке очи. Овај посљедњи детаљ не смије се занемарити као отрцан украс. Тек што сам се руковао с Митриновићем, схватио сам колико сам импресиониран самим његовим присуством и умало се нијесам онесвијестио. То ми се никад раније није догодило, нити се више икад поновило. У свијести ми је остао снажан утисак да је било нечега не баш злокобног, али свакако тајанственог у Митриновићу”.

Митриновић је потпуно напустио оквире племенског и „националног” човјека, у потрази за човјеком будућности. Јер,

долазио је из мртве прошлости која као гробна плоча притиска мозгове живих. Тиме је стварао шири утопијски систем у оквиру слутња, езотеризма, философије, и у лавиринтима подсвијести. До смрти се бавио само антрополошким, а некадашњу нову „Југославију” замијенио је Новом Европом. У писму некадашњем вајару „расе” Ивану Мештровићу, написао је да је поражен не толико „Југославијом” о којој су наивни омладинци сањарили, колико „бесрамношћу дипломатије и глупошћу политичара који је разарају прије но што се саздала”.

Године Првог свјетског рата проводио је Митриновић у студијама велике дубине – не на званичним универзитетима, јер је много више знао од професора на њима, него је у библиотекама и музејима проучавао философију и историју умјетности свијета (он је, уосталом, и у Риму, Бечу, Минхену и Тибингену студирао на неконвенционалан начин). Око себе је већ имао ученике који су га слиједили и ширили његову славу. Филип Мере га је описао као човјека изузетне привлачности и духовног магнетизма: „То је био човјек интензивне свијести и непосредне интуиције, један од оних ријетких људи чији су инстинктивни, емоционални и интелектуални центри потпуно уједначени, што је појава изванредно ријетка међу људима високо развијене културе”.

Послије демонстрације окрутности историје у том рату, свијест Европљана је срела очајање на путу, па је одушевљено прихваћено учење Митриновићево о будућем, пробуђеном свјечовјечанству као јединственом организму. То је била философија наде послје општег слома идеала. Разочарани и „збуњени духови” слушали су, отворених ушију, приче о новом европском јединству којем ће убрзо приступити и „отуђени горди Албион”. Пошто је вјеровао да је Европа „его свијета”, он ју је видио и као центар склада различитих култура које се неће поништити у свејединству континента. Човјек синтезе, Митриновић је и Европу пророчански видио такође као синтезу. Запањујуће савремено дјелују његове профетске мисли о уједињењу Европе које се тек данас у мукама почетка остварују. Он већ 1920. године пише о потреби за неизоставном и заједничком, неарбитарном свјетском одговорношћу која би једнако почивала „на свакој раси и нацији”, сразмјерно њеним „могућностима духа, стања и историје”. Пишући о глобализацији кад тај појам није био познат никоме осим њему, он пише о доктрини равнотеже сила која се мора успоставити да би свијет уопште преживио и опстао.

„Не објављује више религија, него објављује наука, повезаност и узајамну зависност свих облика живота и прошлости, садашњости и будућности”, пише Митриновић о „федерацији Европе” (1920. године) која је само тренутно „пореметила памећу”. „Римско царство, царевина Карла Великог, Свето Римско царство, све до Наполеоновог

покушаја да начини Европу једном државном заједницом с једним језиком, нијесу ништа друго до непрестани напори једног дијела европског групног ума да себе оствари као јединствену органску цјелину”, пише велики дух Д. М. Он је увидио мистерију растакања болесне Европе, која се мора поново успоставити и подићи духовно. „Није могућно не говорити”, објављује Европејац Митриновић. У својој сталној рубрици у лондонском часопису карактеристичног имена *Ново доба*, пише он 1921. године: „Исток осваја свијет и угрожава равнотежу на Западу зато што су Европа и западна хемисфера механизацију и инжењерство, што ће рећи сиромашну и смијешну магију Запада, наметнуле цијелом човјечанству”.

Митриновић је рано постао будист у духу, можда не и у практичном смислу. Био је онај који је пропагирао „увишестручавање живота” као вјечно прелажење у „нова стања”, вјесник нових ствари и појава које стижи из велике даљине. Прије више од седамдесет година, увидио је опасност од могућног униформисања у форми глобализације, сматрајући да је то „устројавање” једнако тиранско као и „атомизам и сепаратизам у свијету”. Уз све остало, он је творац најбоље дефиниције културе коју знам: да је она искуство о значају живота. Уосталом, зар он није, већ 1913. године, написао да је живјети „грдно” и да спасава само и једино дух?

Кад је схватио, у своме свеобухватном уму, да долази доба варвара који све упропашћавају и попростачују, написао је отворено писмо Адолфу Хитлеру, 1933. године. Упозоравао га је да је политика национал-социјалистичке Немачке „неприхватљива за људско схватање” и поручио му да се понаша као „зли натчовјек опсједнут неком суманутом визијом”, а не као човјек одређеног „логичког и етичког интегритета и чврстине”.

Његов брат Чедомил, који је био с њим док му је душа напуштала тијело, чуо је како његов пророчки дух јасно говори из њега: „Буктиња гори, ватра је упаљена – ја сам онај који сије, али не скупља жетву”.

НАЧЕЛА ГЕНИЈА

Димитрије Митриновић је свакако био човјек генијалних способности. У својој "полемичкој беседи" о Ничеу и његовим начелима, он као да пише о себи. За њега, као и за Ничеа, само је „виши човјек” (који, самим тим што је виши, „познаје презир и умије да га подноси”) достојан поштовања, јер надмашује себе, зато што такве више индивидуалности могу „самима себи да заповиједају и искључиво самима себи да се покорavaju”.

ОГЛЕДАЛО

Митриновић није у Лондону имао много поштовалаца, него само првокласних и, наравно, мањинских. Ево како су га неки од њих видели:

„Јако желим да упознате Митриновића. Он „Плавом јачачу” може да буде веома користан. С њим сам о много чему разговарао, и он као муња улази у суштину ствари.”

Василиј Кандински, 1914.

„Рјечитост, лична привлачност и огромно интелектуално знање Митриновића преобразила су Алфреда Адлера у неку врсту „покрета” у Лондону. Без тога, Адлер би имао више или мање неорганизован утицај само на неколицину љекара, са повременим стручним утицајем путем кореспонденције или преко повремених састанака.”

Филис Ботон, 1939.

„Ми смо осјећали да нас повезују неке дубоке неминовности, нека мистична усмјерења. Оно што је он остварио није никаква философија, прије би се могло рећи да је он досегао један виши ниво реалности... Он је био толико насравњиво и увијек присутан да су сви други често изгледали мање стварни и мање присутни... Ширио је око себе моћ која је била већа од обичне снаге.”

Ерих Гуткинд, 1954.

„Једном се сасвим кратко позвао на госпођу Блаватски, и ја сам осјетио да је могао рећи много више, само да је хтио. Сјећам се, додуше, једног његовог јасног исказа да је боље не мијешати се у оно што се назива натприродним.”

Раул Селвер, 1959.

„У ствари, то је био човјек огромног духовног богатства какво су многи новији писци покушали да изразе у сјећањима на Гурђијева, кога ја никад нијесам видео. Многе детаље из њихових описа потврдио сам и освијетлио захваљујући моме дугогодишњем и присном познанству с Митриновићем. Иако изразито различитих карактера и судбина, та два човјека су се издвајала из масе људи које сам дотад био упознао по ономе што бих могао да назовем огромном мјером хуманости.”

Филип Мере, 1966.

ОГЛЕДАЛО

„Историјска важност Митриновића везана је за то што је покушао да спаси Европу од нацизма и економског лудила.“

Ален Вотс, 1972.

„Он није био странац, он је био тотално људско биће. Био је најближи тоталном људском бићу од свих људи које сам срио.“

Ендрју Ригби, 1984.

„Он је унапређивао цјелину визије. Суштина тога била је цјеловитост. Бла је то визија цјелине свијета као јединственог организма.“

Нари Радерфорда, 1987.

Вељко Радовић

(Из књиге *Меланхолични сајам*,
ЦИД Подгорица и Службени лист
СЦГ Београд 2005)

О ТАЈАНСТВЕНИМ СЛИКАМА МИЛАНА ТУЦОВИЋА (1965-2019)

(ГРАДИТЕЉ ЦАРИЧИНОГ ГРАДА)

Тек што се појавио на јавној уметничкој сцени, овај млади сликар (по образовању иначе вајар) свратио је на себе најозбиљнију пажњу и критике и публике: имао је снаге, храбрости и дара да оствари властиту сликарску визију Целовиту и несвакидашњу. Због тога и нема потребе за тражењем аналогича или паралела између овог сликарског хтења и неких других, бивших или садашњих сликарских веровања. Туцовићева слика није сенка неке друге слике или део неке актуелне ликовне поетике. У њој је зачета мисао о цепању једне стварности да би се успоставила друга, сликарски и смисаоно чвршћа, ликовно уверљивија и трајнија. То је стварност нове тајне (или једне од прастарих тајни света) која се не може одгонетнути употребом једног искуства и једним визуелним додиром. Сем тога, ова слика је чврсто постављена (као призор) у свој оквир, максимално је убедљива и увлачи нас у свој свет од првог погледа.

Грађена је чврстом грађом, сигурним језиком, слојевита је и пуна неочеки ваних асоцијација. Затвара се у себе да би се сачувала од баналних аналогича са већ виђеним: неће да буде посредник, „тумач” или део света другачијих смисаоних структура. Мишљена је на другој линији континуитета естетско-ликовног феномена од ренесансе до наших дана, узимајући са тога пута само оно што њеном бићу одговара. А њеном бићу одговара целовитост доживљаја, пуноћа језика, племенита сликарска материја, убедљивост призора, надмоћност духовног над чулним. Она живи од алузија, илузија, парадокса, метафора и симбола, али и од идеја које су крвоток њеног бића.

Формални зачетак ових слика је обично у некој старој, пожутелој фотографији Тији непознатих људи или познатих личности из света уметности (Пастернак или Башевис Сингер, на пример): ту

је зачетак неке примарне, ембрионалне тематске линије на којој се уздиже загонетна сцена слике као имагинарни призор. Од Зивих бића призива само човеков лик и птицу: ни човек ни птица међутим нису у некој директној акцији према свету видљиве стварности. А предмети који насељавају ове амбијенте најчешће припадају неком прошлом времену оплемењени патином и лишени своје првобитне функције. Личе на чаробне кутије у Којима се чувају успомене и показују трагове додира неких руку -сандуци, полице, столице, кутије, котарице и кавези, али и неки предмети којима је немогуће утврдити намену. Какви су то ентеријери? Из ког времена? Да ли су торитуалне сцене, делови неких тајних обреда у које се уводе само посвећени?

Све ствари су овде носиоци неземаљских неухватљивих садржаја времена који се не могу докучити разумом. Чудо је тим веће што су предмети исликани тако убедљиво, материјално истинито и мајсторски да делују стварније и од саме стварности. С друге стране, када се међу њима нађе и стварни представник материјалног света (стварни предмет аплициран на слику) бива преведен у свет привида и илузије, изван граница видљивог. Што је предмет материјално убедљивији, он је духовно конзистентнији. Све се дешава испред неког зида или паравана на којима је сликар представио целу изложбу занимљивих ствари, слика, старих писама, записа, фрагмената рукописа и неких предмета који служе искључиво расцветавању тајни: ту су да би постављали питања на која нема одговора.

Структура слике почива на сигурном цртежу, на архитектоници цртежа који дефинише и облике и њихово сажимање, уклапање у просторну логику композиције. Облик и његова околина сликани су пажљиво, слојевито, брижно, вишетонски, у пригушеном светлу старог злата. Сликаом не доминирају раскошне боје, гест и драстични контраст. Од таме до светлости која ретко када обас- јава цео предмет уздиже се пластична грађевина пуног облика и отвара позадина слике без наглашене перспективе, али довољно отворена да прими актере догађаја, И ево где седи у једном привидноренесансном амбијенту Градитељ царичиног града, сањајући о кулама небеским, сазданим за живот вечни оног другог света. И Мали чувар бди над кавезом, гнездом са јајима и птицом која се из кавеза преселила у ненарушиву слободу слике на зиду. И све остале призоре као да је додирнуо дах неког старог холандског мајстора, мага светлости и лепоте сна. На овим сликама све је стало - и време и покрет, у очекивању Открића које ће бити озарени улаз у Град Тишине и спокоја. Није ли то нека медиална линија (попут оне Шејкине) спајања супротности живота и смрти у смисао вишег јединства? Сликара као да нам поручује: остварите у овој слици неки свој простор и сместите у њега своју причу, сан или тајну коју ће разумети и можда открити

ОГЛЕДАЛО

само чаробњак-двојник ваше земне душе.

Убедљивост и истинитост ове слике није једино у причи нити само у језичкој прецизности, пиктуралној пуноћи, класичном материјалу и техници уља на дасци; није само ни у вешто вођеној идеји од бриљантне визуелне представе до сим- бола. Она је саздана од метафизичких призора и језика који је брушен на искуствима мистичара, алхемичара и безумника. Стога она измиче олакој формално-језичкој анализи упркос неколиким примамљивим привидима у којима се објављује чулу вида. Реалистички принцип појединачно представљене форме не може је свести у овај стилски оквир, као што ни алогичност веза представљених предмета и фигура није у функцији надреалног. Али ова слика носи понешто и од једног и од другог, веже реално и надреално у имагинарно и фантастично, над-искуствено. Езотерија слике. Због тога она не множе бити усмерена само према чулу вида, хоће и мисао и контемплацију и знање како би открила своју невидљиву структуру: морала би да се чита (спознаје) као књига, полагаано, реч-по-реч, уживајући не само у значењу речи него иу њиховој лепоти, звучности, мирису, тамнини и сјају. Она је као Књига постања која се чита дуго и увек са другачијим открићима: открива се најпре онима који јој верују и који у њу улазе као што се у храм улази. А у храму је тишина и мистична светлост и неко заокружено време, без почетка и краја, које обећава вечност.

Срето Бошњак

ликовни критичар и историчар уметности

Београд, 1996

(Из монографије МИЛАН ТУЦОВИЋ,
Миланке Тодић, Ваљевац Ваљево 2009)

РЕДАКЦИЈА НАУЧНОГ ПРОГРАМА – ПОЛА ВЕКА И ЈОШ ПРИДЕ

Да су поносне осниваче Редакције научног програма Телевизије Београд, питали како ће изгледати и на који начин ће радити Редакција после тачно пола века, засигурно нико не би измаштао тај 1. мај 2020. који смо дочекали закључани у кућама услед пандемије вируса Корона, уз компјутере, радећи емисије у заједничком виртуелном простору преко интернета. Физички одвојени једни од других, сви који учествују у процесу производње и емитовању Научног програма, данас користе предности дигиталних технологија и интернета извештавајући у исто време о достигнућима вештачке интелигенције која прети да укине бројна занимања, укључујући и новинарство.

Данас, када су камере све мање и лакше, а оптика све сензитивнија, када се снимљени материјал чува у меморији хард диска, а монтажа ради у различитим компјутерским програмима, јако је тешко замислити време када су се телевизијске емисије снимале гломазним и тешким камерама, а монтажа састојала од сецкања и лепљења претходно развијене филмске траке. А управо је тако било када је настајала Телевизија Београд, у којој је паралелно са информативно-политичким и културно-забавним, почео да се приказује, а онда и производи образовно-научни телевизијски садржај.

Инсерт из руског научног филма „Спутњик” приказан на Телевизији Београд 1958. одшкринуо је „прозор у свет” и за научне садржаје. Снажан подстрек за популаризацију науке путем новог медија пружио је Међународни фестивал научно-техничког филма одржан 1958. у Београду. Проф. Павле Савић, светски познати истраживач нуклеарне фисије, оснивач Нуклеарног института

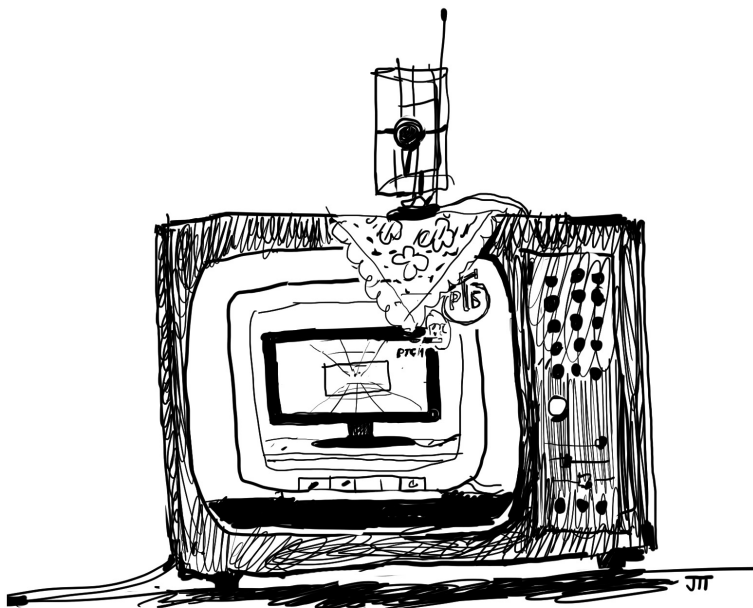
у Винчи, предложио је студента Електротехничког факултета у Београду, касније и једног од уредника у Редакцији научног програма, Александра Ђулејића да као „стручно лице обавља уреднички посао око приказивања научних прилога и филмова на Телевизији Београд”. И то су зачеци будуће Научне редакције, чијем оснивању је претходило формирање Образовно-научног програма 1964. под руководством Мирољуба Јевтовића.

Прва серија образовно-научног карактера носила је назив **Из индустрије – за индустрију**. Имала је 20 епизода, а уредници су били Игор Холотков и Душан Миловановић. Прву награду за емисије научног карактера Телевизија Београд добила је 1965. године на фестивалу на Бледу за једну епизоду серије **Човек и рад**. Следеће, 1966. године, на истом фестивалу, прва награда је припала опет београдској телевизији за емисију из серије **Речник живота**, а своје треће учешће на бледском фестивалу, 1972. године, научни програм обележава наградом и за емисију **Лепенски Вир**.

Научна редакција је званично формирана 1. маја 1970. године, а њен први, конкурсом изабрани уредник био је књижевник Војислав Чолановић. Прва серија коју је 1970. године произвела и емитовала новоформирана Редакција била је **Наука 70.**, имала је 11 епизода у трајању од по 45 мин. Уредници су били Иља Слани, Александар Ђулејић и Драган Јевтић. После ње, низале су се серије **Савремени свет**, **Енциклопедија**, **Дијагнозе**, **Будућност која је почела**, **Хоризонти**, **30 дана у науци**, **Последња оаза**, **Научни студио** и многе друге.

Стизала су и највиша признања на престижним домаћим и страним смотрама: **Резус фактор** Драгана Јевтића, Гран при на Фестивалу медицинских филмова у Варни, **Уместо кристалне кугле** на Берлинском фестивалу При футура, **Чаробњак пре-напрегнутог бетона** Војислава Чолановића, **Говор и протеза** Верославе Тадић, **Маслина - дрво које значи** и **Други закон термодинамике** Александра Спасића. **Човек и рад**, **Речник живота** и **Лепенски вир** су емисије које су донеле награде са фестивала на Бледу. Већину ових емисија режирали су Јелашин Синовец, Драгутин Костић, Милена Мирковић и Мирјана Кесер.

Пред крај 20. века, упркос све скромнијим продукционим могућностима које су условила бурна политичка времена на нашим просторима и економска криза, Научна редакција је наставила да послушкује ритам развоја светске науке и да кључне промене у различитим доменима науке коментарише уз помоћ домаћих стручњака. Не одустајући од мисије популаризације научних истраживања, савремених достигнућа и научне традиције настале су серије: **Радост сазнања**, **Еџ либрис**, **НИТ**

илустрација: Лука Тилингер

(Наука и Технологија), Археометалургија, Чувари традиције, Етнолошки записи, Научни форум, Који прозор да отворим, Научни лексикон, Археолошко лето, XX век, Историја српске археологије... И поред бројних тешкоћа, до почетка 21. века, Научна редакција постала је најтрофејнија редакција у историји ТВ Београд.

Награде су наставиле да се нижу и после 2000. највише у домаћу етнолошког телевизијског филма који има завидну традицију у Научном програму (Гран при фестивала „Златни пастир” 2004, Специјално признање – ФЕСТЕФ 2006, Прва награда – Златна букуља 2007, Прва награда за најбољу етно серију Златна букуља 2008. и др.) али и у области нових технологија чији је убрзани развој почео да утиче на све аспекте живота и рада савременог човека (Гран при за изузетан допринос примене ИЦТ 2004, Инвент диплома – златна медаља са ликом Николе Тесле 2004, Посебно признање за најбоље остварење у области ИЦТ – Дискоболос 2009. и др.). Осим награда, за емисије Редакције научног програма стизале су дипломе и повеље (БОСИ ФЕСТ за најбољу телевизијску емисију 2010, Филмско БДЕЊЕ ДУШЕ 2011, Повеља за посебан допринос медијској афирмацији наслеђа Михајла Идворског Пупина 2011 и др.).

Стасала је нова генерација уредника која се прилагођавала брзим технолошким променама у начину продукције телеви-

ОГЛЕДАЛО

зијског програма непрестано истражујући нове медијске форме које комуницирају са савременим гледаоцем. Покренути су нови серијали, организоване емисије такмичарског карактера, остварене копродукције: **Иновације – корак даље, Научни кафе, Добро је знати, Кућа науке, Нове технологије у образовању, Наука у покрету, Декодирање науке, Јестива историја, Од пигмента до концепта, Одгоне-тање тела, Српски санитет у Великом рату, Савин врт** и многе друге.

Редакција научног програма наставила је мисију популаризације науке и очувања традиције у новом медијском окружењу, искорачујући из крутих тематске оквира, повезујући научна и технолошка сазнања са културом, уметношћу и образовањем. О томе сведоче серијали у припреми: **„Суперхероји медијске писмености”, „Од плуга до дигиталне фарме”, „ТВ хемија”** и друге. Јер, без обзира на који начин се програм производио и пласирао, да ли преко различитих мобилних уређаја, видео платформи, телевизије на захтев или на традиционалан начин, пут до гледалаца води кроз квалитетан и занимљив садржај, добро испричану причу, јасно објашњен и најсложенији научни проблем, као и пре више од пола века.

Јелена Мицић,

уредница у Редакцији
научног програма

Александра Шарковић,

одговорна уредница
Редакцији научног програма

Илија Церовић,

главни и одговорни уредник
Образовно-научног програма РТС

DIGITALIZACIJA I NOVI ARŠINI

Izbori su prošli i sada treba sklopiti novu vladu. Ali, sa životom u pandemiji, sa jedne strane, i sa nagomilanim medijskim problemima, sa druge strane, ali i sa urgentnom potrebom da se usvajaju novi, digitalni uslovi u životu i radu, očigledno je da vlada ne treba da bude satavljena onako kako je to bila do sada. Uslovi su se promenili, mnogo toga je prevaziđeno, treba da se radi drugačije. Sada je već sasvim očigledno je da u vladi neophodno sasvim novo ministarstvo koje će se zvati 'Ministarstvo medija, elektronskih komunikacija i digitalnog društva'. Ono treba da dobije sasvim nov delokrug nadležnosti koje se dobro vide iz samog predloženog naziva, ali i da preuzme delimične nadležnosti Ministarstva kulture i informisanja, kao i Ministarstva trgovine, turizma i telekomunikacija. Ljudi će se možda i pitati zašto promene, neka ostane ovako kako je sada. Ali to kako je sada znači da, u oblastima medija i elektronskih komunikacija, postoje ozbiljni i štetni sukobi nadležnosti dva ili više organa (čitaj dva ministarstva i dve regulatorne agencije), postoji ozbiljan izostanak adekvatne kontrole u gotovo svim bitnim oblastima medijskog sektora; od funkcionisanja Registra medija, preko projektnog sufinansiranja, neuravnoteženosti medijskog tržišta, protivzakonitog prekograničnog emitovanja, odnosno nelegalnog isisavanja značajne količine novca sa mediskog tržišta Srbije, neregulisanog vlasništva u medijima, neregulisane mobilne telefonije i internet usluga, do propadanja lokalnih medija i poražavajućeg učinka državnog preduzeća koje je nadležno za tzv 'digitalizaciju' televizije u Srbiji.

Ovaj opis situacije može da ide u nedogled, a zvuči ironično ali je istinito - sve smo to detaljno objasnili, i predložili rešenja, u prvom predlogu medijske strategije, 2018 godine, koji je upravo ova, odlazeća vlada, odbacila i proizvela 'nov' koji se, i kao dokument i kao proces, izgubio u meandrima birokratije, u kojoj se i ne može znati tačna adresa na kojoj se završavaju pitanja u vezi sa medijima, digitalizacijom, i elektronskim komunikacijama. Digitalizaciju sprovodi ko kako hoće. Šta na to reći nego – stihija. Najslabija karika, u tom jurišu, je bezbednost podataka. Zdravstvo, školstvo, privreda, saobraćaj, vojska,

turizam, policija, kultura, bankarstvo, itd, itd. Svi moraju da se digitalizuju, ali svi imaju obavezu i da zaštite podatke, pogotovo podatke o ličnostima. Ali, naša 'sajber bezbednost' je među najslabijima u Evropi. A, eto, nema jedne adrese koja će o tim pitanjima da brine kako treba. Racionalno, praktično, sa autoritetom.

Nije, naravno, dovoljno da se stvori novo ministarstvo. Ozbiljna i goruća potreba je da se nova vlada oslobodi straha i da učini sve da se ukinu regulatorna tela REM i RATEL, a umesto njih da se formira jedinstveno regulatorno telo. Neka se zove ARES (Agencija za radio-difuziju i elektronske komunikacije Srbije) i neka stvarno počne da reguliše, na dobrobit srpske države i njenih stanovnika. Zaista, zar je potrebno da nam razne evropske adrese, iz godine u godinu, poručuju da naša 'regulatorna tela i dalje nemaju nezavisnost u nadzoru emitera i da treba osigurati njihovu finansijsku i operativnu nezavisnost, ojačati ih, uključujući budžet i kvalifikovan kadar, i garantovati njihovu funkcionalnu nezavisnost'. Pa mi, koji se bavimo medijima u Srbiji, sve to vrlo dobro znamo, već godinama se za to zalažemo, a evo i konkretnog predoga da se to, čisto i jasno, sprovede kroz ARES. Da se ne lažemo, svima nam je jasno i to da od medijske regulacije, kakva je sada, imamo daleko više štete nego koristi.

Mi, u Srbiji, imamo jedan ozbiljan pravni nonsens a to je da su elektronske komunikacije zakonski regulisane a da štampa nije. Taj odnos je relikv prošlosti u kojoj je štampa bila znatno moćnija, profesionalnija i odgovornija nego što je danas. Eventualne zloupotrebe te velike slobode, zacrtane i u ustavu, računalo se da će umeti da samoregulišu. Ali, brutalna tranzicija takvu štampu je uništila i ustanovila praksu u kojoj se beskonačno priča o pravima na slobodno informisanje a jako malo se radi na uspostavljanju sistema koji će da sprečava sveprisutno sada već 'običajno' pravo na totalnu dezinformisanje. Stigli smo dotle da ne postoji ni jedna pojava koju iko može, odmah, verodostojno, da potvrdi ili proveriti. Samoregulacija štampe ne funkcioniše. Zbog toga treba da se stvori institucija koja reguliše ovaj, haotičan, sektor javnih komunikacija u Srbiji. Neka se zove ARŠIN (Agencija za regulaciju štampe i novina), i neka radi na uspostavljanju domaćeg sistema javnog informisanja, kroz štampane medije, zasnovanog na stvarnom informisanju, dakle objavljivanju istinitih i proverljivih činjenica, a ne na namernom dezinformisanju. Za ovo je, danas, potrebna hrabrost. Ali na muci se poznaju junaci, a u rukama Mandušića Vuka, svaka puška je ubojita. Pa, neka se kolege novinari odvaži da, prvo vlasnike medija a onda i urednike, upute u to šta je pravo novinarstvo. I zašto nam je ono potrebno.

Nova vlada moraće, kad tad, da se zapita šta će sa državnim preduzećem koje se zove 'Emisiona tehnika i veze'. Jer, to je monopol u distribuciji televizijskog programa, kako se to narodski kaže, koji se

prati 'preko kućne antene'. Potrefilo se da je upravo taj sistem, odnosno njegovo projektovanje, funkcija i sadašnja delatnost, daleko ispod onoga šta treba da bude. A treba da bude alternativa za stanovništvo i spas iz ralja kablovske distribucije koja hladnokrvno, bez konkurencije i regulacije, svoje korisnike, ali i potencijane emitere, pogotovo one lokalne, dovodi pred drakonske, često i nemoguće uslove. Ironija je u tome što upravo ovo preduzeće, poznato i kao ETV, ne da nije postalo ta alternativa, već je svojim neradom, stvorilo 'zemlju bez antena' a gledaoce, kao poklon, isporučila kablovskim distributerima među kojima ima i onih čija vlasnička struktura ni do danas nije javno poznata.

Još poodavno, i u više navrata, Savet za borbu protiv korupcije zaključio je da problem funkcionisanja medija, u Srbiji, u osnovi počinje sa neregulisanim vlasničkom strukturom i netransparentnim finansiranjem. Medijsku cenzuru, autocenzuru i tabloidizaciju izaziva upravo nedovoljna transparentnost vlasništva u medijima, ustanovio je Savet, a uočio je i 'visok stepen paralelizma' između medijskih kuća, političkih struktura i krupnog kapitala, pa taj, 'gvozdeni trougao', i formira medijski ambijent u kome su netransparentnost vlasništva i medijska koncentracija deo istog problema i neraskidivo su vezani. Dakle, da bi se sve ovo nekako promenilo na bolje, očigledno je da time mora direktno i odgovorno da se bavi određeno državno telo koje se zove ministarstvo a da, u celom tom poslu, regulatori i državni monopoli pomognu da se mediji, digitalizacija i elektronske komunikacije, u Srbiji, što pre postave u normalu.

Ovakvi i mnogi slični predlozi mogu i dalje da se ignorišu i proglašavaju za nerealne, partikularni, sitni i krupni, interesi i dalje mogu da određuju šta će i kako će Srbija da komunicira, kako će da se digitalizuje, kako će da razvija nove tehnologije i veštačku inteligenciju, država i dalje na svemu tome može da radi iscepkano i bez plana i strategije, ali to će sve biti na štetu javnog interesa. A ta šteta, i to u tako važnim oblastima, osudiće nas na još veći kaos, pun lažnih vesti, kiča, šunda, monopola i tržišnih dominatora, tajkuna i 'velikih igrača', domaćih i inostranih, koji, na naše oči, bespoštedno eksploatišu resurse koji su, u osnovi – javno dobro. Ali sve ovo je poznato i više puta rečeno. Pitanje je samo da li će nova vlada imati hrabrosti i snage da promeni zatečeno stanje i preokrene medije, digitalizaciju i elektronske komunikacije na bolje. Jer, ovo je momenat koji se ne propušta.

Stanko Crnobrnja

Politika, Beograd, Kulturni dodatok

18. 7. 2020.

*Potpuna podrška
za računare i mrežu*

www.kio.rs